

Telif Hakkı ve Lisans:

(CC BY-NC 4.0)

Yazarlar Dergide Yayımlanan Çalışmalarının

Telif Hakkına Sahiptirler.

DOI: 10.71218/asobid.1803859

Geliş Tarihi / Received: 14.09.2025

Kabul Tarihi / Accepted: 06.11.2025

Dalan, M.E. (2025). Millî Mücadele Dönemi'nde Türk Dış Politikasının Temel Esası Olarak Misak-ı Millî. *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*. 10 (18), 325-354.

Millî Mücadele Dönemi'nde Türk Dış Politikasının Temel Esası Olarak Misak-ı Millî

The National Pact As The Fundamental Principle Of Turkish
Foreign Policy During The National Struggle Period

Dr. Mustafa Ersagun DALAN *
Ersagundalan60@gmail.com

Öz

Osmanlı Devleti'nin çöküş yıllarında ortaya çıkan bağımsızlık mücadelesi, Türk milletinin tarihsel iradesinin somut ifadesi olan Misak-ı Millî belgesiyle siyasal bir programa dönüşmüştür. 17 Şubat 1920'de Son Osmanlı Mebusan Meclisi tarafından kabul edilen bu belge, Türk milletinin bağımsızlık ve belirlenen yeni sınırlarını koruma yönündeki kararlılığını ulusal bir mutabakat hâline getirmiştir. Çalışmamızda Misak-ı Millî'nin hazırlık süreci, Meclis-i Mebusandaki kabulü ve ardından Türkiye Büyük Millet Meclisinin (TBMM) açılmasıyla birlikte dış politika alanında nasıl bir ilke hâline geldiği incelenmektedir. Bu çerçevede, Sevr Antlaşması tasarısı, Londra Konferansı, Ankara İtilafnamesi, Mudanya Mütarekesi ve Lozan Antlaşması süreçlerinde Misak-ı Millî'nin ilke düzeyinde oynadığı yönlendirici rol ele alınmaktadır. Bu çalışmada, Mustafa Kemal Paşa'nın diplomatik öngörüsü ve tam bağımsızlık anlayışı çerçevesinde Misak-ı Millî'nin, yalnızca sınır belirleme metni olmadığını aynı zamanda millî egemenliğin, haysiyetin ve siyasal bağımsızlığın teminatı olarak değerlendirildiğini ortaya koymaya çalıştık. TBMM'nin farklı görüşlere rağmen bu hedefte birleşmesi, millî

* ORCID: 0000-0001-5803-1051

dış politikanın bütüncül karakterini göstermektedir. Nitekim TBMM, Bekir Sami Bey'in Londra'da imzaladığı antlaşmaları reddederek bağımsızlık ilkesinden taviz vermemiş, Mudanya ve Lozan süreçlerinde aynı kararlılığı sürdürmüştür. Misak-ı Millî yalnızca Millî Mücadele'nin diplomatik çerçevesini değil, Cumhuriyet Dönemi Türk dış politikasının ideolojik ve hukuki temelini de şekillendirmiştir. Bu yönüyle Misak-ı Millî belgesi, Türkiye'nin "kayıtsız şartsız bağımsızlık" anlayışını tarihsel süreklilik içinde belirleyen bir dış politika manifestosu niteliğini taşımaktadır. Çalışmamızda, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Osmanlı Arşivi, Osmanlı Mebusan Meclisi ve TBMM Zabıt Cerideleri başta olmak üzere süreli yayınların yanı sıra telif ve tetkik eserlerden faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Misak-ı Millî, TBMM, Türk Dış Politikası, Tam Bağımsızlık, Millî Politika.

Abstract

The struggle for independence, which emerged during the Ottoman Empire's waning years, was transformed into a political program with the National Pact, a concrete manifestation of the Turkish nation's historical commitment. Accepted by the last Ottoman Parliament on February 17, 1920, this document solidified the Turkish nation's determination to uphold independence and its recently established borders into a national consensus. This study examines the National Pact's preparation process, its ratification by the Parliament, and its subsequent establishment of the Turkish Grand National Assembly (TBMM) and how it became a principle in foreign policy. Within this framework, the guiding role of the National Pact, at a principled level, in the processes of the draft Treaty of Sèvres, the London Conference, the Ankara Agreement, the Mudanya Armistice, and the Treaty of Lausanne is examined. This study aims to illustrate, within the framework of Mustafa Kemal Pasha's diplomatic foresight and understanding of full independence, the National Pact was not only a border-defining text but also a guarantee of national sovereignty, dignity, and political independence. The Turkish Grand National Assembly's unification in this goal, despite differing opinions, demonstrates the holistic character of national foreign policy. Indeed, the Turkish Grand National Assembly steadfastly upheld the principle of independence by rejecting the treaties signed by Bekir Sami Bey in London and demonstrated the same determination during the Mudanya and Lausanne negotiations. The National Pact shaped not only the diplomatic framework of the War of Independence but also the ideological and legal foundations of Turkish foreign policy during the Republican Era. In this respect, the National Pact document serves as a foreign policy manifesto that defines Turkey's understanding of "unconditional independence" within a historically continuous framework. In our study, we utilized from periodicals, especially the Presidency of State Archives, the Republic Archive, the Ottoman Archive, the Ottoman Parliament and the Turkish Grand National Assembly Minutes Journals, as well as copyrighted and research works.

Keywords: National Pact, Turkish Grand National Assembly, Turkish Foreign Policy, Full Independence, National Policy.

Giriş

Mustafa Kemal Paşa'nın ulusal dış politika ilkeleri, Cumhuriyet tarihinin temel meselelerinden biri olarak değerlendirilebilir; zira bu ilkeler, uzun ve çetin bir mücadelenin ardından kazanılan bağımsızlık zaferini koruma, pekiştirme ve kalıcı kılma anlayışının bir yansıması niteliğindedir. Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecine tanıklık eden, Balkan faciasını ve Birinci Dünya Savaşı'nı tecrübe eden Mustafa Kemal Paşa ve silah arkadaşlarının takip ettiği dış siyaset, bugünün siyasetçilerinin tavrı belirlemelerinde de son derece önemlidir. Türk tarihini bütüncül biçimde ele almak, dönemin siyasal gelişmelerini anlamada temel bir yaklaşım olmalıdır. Türk tarihinin önemli bir aşaması olan Millî Mücadele Dönemi bu bütünün en önemli ve anlamlı parçasıdır. Millî Mücadele'nin hedefleri dâhilinde yapılan hazırlıklar, öncelikle Erzurum'da başlatılmıştır. Erzurum Kongresi'ni takip eden ve Sivas'ta toplanan kongre vasıtasıyla da ortaya konulmuştur. Bu çerçevede Erzurum Kongresi'nde karara bağlanan dış siyaset esasları kısmi revizyonlar yapılarak Sivas Kongresi'nde kabul edilmiştir. Erzurum ve Sivas Kongreleri sürecinde alınan kararlar daha sonra İstanbul'da toplanacak olan Meclis-i Mebusan tarafından "Misak-ı Millî" adıyla kabul edilecektir. Misak-ı Millî'de tespit edilen bu esaslar gerek Millî Mücadele yıllarında gerekse mücadele sonrası kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin iç ve dış siyasetinin temelini teşkil etmiştir.

Son Osmanlı Mebusan Meclisinde ele alınıp onaylanan esaslar, literatürde farklı tabirlerle ifade edilmiştir. Bunlar arasında; "Misak-ı Millî", "Millî Ant", "Peyman-ı Millî", "Ulusal Ant" ifadeleri dikkat çekmektedir. Ancak bunların içerisinde "Misak-ı Millî" tabiri daha çok ön plana çıkmıştır. Misak-ı Millî, bağımsız ve millî bir devletin inşası sürecinde Türk milletinin birlikte yaşama iradesini belirleyen koşulları içeren toplumsal bir mutabakattır (Kaya, 2002; Yurtsever, 2022). Mustafa Kemal Paşa, Amerikalı gazeteci Isaac F. Marcosson ile yaptığı görüşmede, Millî Mücadele'nin temel dayanaklarından biri olan Misak-ı Millî'nin mahiyetini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Büyük Millet Meclisinin 1920 Ocağında ilan ettiği Millî Misakımız sizin Bağımsızlık Beyannamenize çok benzer. O sadece, Türk ülkesinin istiladan kurtulmasını ve kendi kaderine hâkim olmasını ister. ...O, halkımızın Misakı, anayasasıdır ve her ne pahasına olursa olsun bu misakı korumaya kararlıyız.” (Mumcu, 1985, s.825).

Mustafa Kemal Paşa'nın Amerikalı gazeteci Isaac F. Marcosson'a yaptığı bu açıklama, Misak-ı Millî'nin yalnızca bir diplomatik belge değil, aynı zamanda ulusal egemenlik anlayışının simgesi olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Mustafa Kemal Paşa'nın Misak-ı Millî'yi Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'yle karşılaştırması, Türk milletinin de tıpkı Amerikan halkı gibi kendi kaderini tayin hakkına sahip bağımsız bir ulus olarak tanınmasını hedeflediğini göstermektedir. Bu vurgu, hem dönemin uluslararası kamuoyuna verilen bir mesaj hem de Türk milletinin bağımsızlık iradesinin evrensel bir çerçevede meşrulaştırılması çabası olarak değerlendirilebilir.

328

Misak-ı Millî Beyannamesi'nin oluşum sürecini değerlendirebilmek için Millî Mücadele'nin ilk safhasına geri dönmek icap etmektedir. Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a çıkmazdan evvel dahi millî direnişin belirli bir amaca yönlendirilmesi zorunluluğunu açık biçimde kavramış; bu düşüncüyü öncelikle silah arkadaşlarına, ardından dönemin önde gelen devlet adamları ile aydınlarına benimsetmiştir. Bu bağlamda, hedefe ulaşmayı sağlayacak planın temel çerçevesi Erzurum Kongresi itibariyle oluşmaya başlamıştır. Erzurum Kongresi'nde alınan kararlar incelendiğinde, burada belirlenen temel ilkelerin Sivas Kongresi'nde de aynı şekilde benimsendiği ve bu suretle Misak-ı Millî'nin esasını teşkil edecek prensiplerin şekillenmeye başladığı görülmektedir (Arıkan, 2024; Sönmezoğlu, 2015).

Mustafa Kemal Paşa Misak-ı Millî'nin hazırlanma sürecini Nutuk'ta şöyle ifade etmiştir:

“Dokuz aydan beri, başlayan millî uyanış ve faaliyet, durumu ve görünüşü değiştirdi ve daha, çok değiştirecektir. Millet kurulmuş olan birliği korur ve bağımsızlığı için fedakârlıktan çekinmezse başarı muhakkaktır. Erzurum ve Sivas Kongrelerinde alınmış

olan kararlar, milletin gerçekleştireceği amaçların temelini oluşturur. ...Efendiler, şimdi Ankara'ya gelen milletvekilleriyle yapılan temas ve görüşmelere gelelim: Milletvekilleri, aynı günde veya günlerde toplu olarak bulunamadılar. Teker teker veya küçük gruplar hâlinde gelip gittiler. Bu zatların veya heyetlerin hepsine, ayrı ayrı ve hemen hemen aynı temel noktaları günlerce üst üste tekrarlamak zorunda kaldık. ...Efendiler, milletin emel ve gayelerinin kısa bir programın temelini oluşturacak şekilde topluca ifadesi de görüldü. Misak-ı Millî adı verilen programın ilk müsveddeleri de bir fikir vermek maksadıyla kaleme alındı. İstanbul Meclisinde bu ilkeler gerçekten toplu bir şekilde yazılmış ve tespit olunmuştur.” (Atatürk, 2017, s.284-285).

Mustafa Kemal Paşa'nın bu söylemleri, millî yeminin temel esaslarının hangi şartlarda hazırlandığının bilinmesi bakımından önem arz etmektedir. Mustafa Kemal Paşa'nın ortaya koyduğu esaslar, taslaklarını bizzat hazırladığı Misak-ı Millî'de somutlaşacak ve öncelikle Osmanlı Meclis-i Mebusanında, daha sonra da ilk TBMM tarafından hayata geçirilecektir (Yalçın ve Koca, 2005). Misak-ı Millî metni, Ankara'da Mustafa Kemal Paşa başkanlığında yapılan Heyet-i Temsiliye toplantılarında hazırlanıp üyelerce imzalandıktan sonra Trabzon Mebusu Hüsrev Gerede aracılığıyla Meclisin sulh programını incelemekle görevli komisyonuna sunulmuştur (Kaymaz, 1976).

Misak-ı Millî Beyannamesi, İtilaf Devletleri'nin Osmanlı Devleti'nin geleceğine dair kararlar almaya çalıştıkları kritik bir dönemde kabul edilip ilan edilmiştir. Bu bakımdan, son Osmanlı Meclis-i Mebusanı tarafından ortaya konulan beyanname, esasen Osmanlı Devleti'nin ve aynı zamanda doğmakta olan yeni Türkiye'nin barışa ilişkin temel şartlarını ifade etmektedir. Belge, devletin siyasi ve toprak bütünlüğünü sağlamaya yönelik asgari koşulları içermesi bakımından bir “beka programı” niteliği taşımaktadır. Nitekim bu yönüyle Misak-ı Millî, Türkiye'nin millî çıkarlarını belirleyen ve sonraki süreçte “kırmızı çizgiler” olarak nitelendirilebilecek sınırları tayin etmiştir (Budak, 2021).

Türk milleti, tarih sahnesinde yalnızca var olmayı değil, aynı zamanda onur ve haysiyetiyle yaşamayı hedeflemiştir. Nitekim Mustafa Kemal Paşa, hürriyet ve istiklal duygusunu hem kişisel kimliğinin hem de milletin varoluş koşulunun temel taşı olarak ifade etmektedir. Çocukluğundan itibaren ailevi, özel ve resmî yaşamının her safhasında bu tutkuyu taşıdığını belirten Mustafa Kemal Paşa, bir milletin şeref, haysiyet, namus ve insanlık değerlerinin ancak özgürlük ve bağımsızlıkla vücut bulup devam edebileceğini savunur. Kişisel varoluşunu müstakil bir milletin ferdi olarak sürdürmeye bağlayan Mustafa Kemal Paşa için millî istiklal hayati bir meseledir. Bununla birlikte, medeni ilişkiler ve uluslararası dostluğun önemini kabul etmekle beraber, milletini esir etmeye çalışan herhangi bir güce karşı ise, bu istek ortadan kalkıncaya dek değişmez ve katı bir tutumla düşmanlık besleyeceğini vurgular (Atatürk, 2024).

1. Mebusan Meclisinde Misak-ı Millî Kararlarının Alınması

Mustafa Kemal Paşa, 1919'un aralık ayında Anadolu'nun merkezindeki Ankara'ya gelmiş, bu şehri ulusal direniş hareketinin merkezi hâline getirirken aynı zamanda Meclisin açılmasına yönelik hazırlıkları da başlatmıştır (Ahmad, 2019). Bilindiği üzere, gerek hükûmetin Meclis-i Mebusanın faaliyetlerinden duyduğu rahatsızlık, gerekse İtilaf Devletleri'nin artan müdahaleleri neticesinde Sultan Vahideddin, 21 Aralık 1918'de Meclis-i Mebusanı feshetmişti (Karaca, 2004). Aralık 1919'da Meclis-i Mebusanın yeniden toplanması için yapılan seçimlerde Mustafa Kemal Paşa, Erzurum milletvekili olarak ilk defa parlamento üyeliği görevini üstlenmiştir. Ancak kendisiyle birlikte seçilen 168 mebustan sadece 72'si, 12 Ocak 1920'de İstanbul'da toplanan Meclis-i Mebusanda hazır bulunabilmiştir (Ünal, 2019). Bu Meclisin almış olduğu en önemli karar Misak-ı Millî'dir (Ünal, 1977).

Mustafa Kemal Paşa'nın talebi doğrultusunda Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun kurulması mümkün olmamışsa da bunun yerine Felâh-ı Vatan Grubu teşkil edilmiştir. Misak-ı Millî metni 22 Ocak 1920 tarihinde Felâh-ı Vatan Grubu'nun gizli oturumunda Hüsrev Bey tarafından okunmuş (Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, 1336), 28 Ocak 1920'de gerçekleştirilen gayri resmî bir gizli toplantıda küçük değişikliklerle metin oluşturulmuştur (Tanrıöver, 1929; Lewis,

2000). 17 Şubat 1920’de gizli oturumda Misak-ı Millî hükümleri mevcut üyelerin tamamının oy birliği ile kabul edilmiş, Türk ve dünya kamuoyuna duyurulmuştur (Turan, 2015; Yiğit, 2017a). Misak-ı Millî şu hükümleri içermektedir:

1. Osmanlı Devleti’nin çoğunlukla Arap nüfusunun yaşadığı ve 30 Ekim 1918 tarihli mütareke sırasında düşman ordularının işgali altında bulunan bölgelerin geleceği, halkın serbest iradeleriyle verecekleri kararlara göre belirlenmelidir. Buna karşılık, mütareke hattı içinde din, ırk ve köken itibarıyla birbirine bağlı, karşılıklı saygı ve fedakârlık duygularıyla tanınan ve ırkî ile içtimaî haklarına bütünüyle saygılı olan Osmanlı-İslam çoğunluğunun yaşadığı bölgeler, herhangi bir gerekçeyle fiilen ya da hukuken ayrılmaz bir bütün teşkil etmektedir.

2. Halkı, ilk fırsatta genel iradeleriyle anavatana katılmayı tercih etmiş bulunan Elviye-i Selâse (Kars, Ardahan, Batum) için, gerek görülmesi hâlinde yeniden halkın serbest iradesine başvurulmasını kabul ederiz.

3. Türkiye barışına ertelenen Batı Trakya’nın hukuki statüsünün belirlenmesi de halkının tam bir özgürlük içinde ortaya koyacakları iradeye uygun şekilde gerçekleştirilmelidir.

4. İslam Hilafetinin makamı, Osmanlı saltanatının payitahtı ve Osmanlı Hükûmetinin merkezi olan İstanbul şehri ile Marmara Denizi’nin güvenliği her türlü tehlikeden korunmalıdır. Bu esas saklı kalmak şartıyla, Akdeniz ve Karadeniz Boğazlarının uluslararası ticaret ve ulaşımına açılması konusunda bizimle ilgili diğer devletlerin birlikte alacakları karar geçerli olacaktır.

5. Müttefik Devletler ile düşmanlar ve bazı üçüncü devletler arasında kararlaştırılan antlaşma hükümleri çerçevesinde, azınlıkların hakları ile komşu ülkelerdeki Müslüman halkın aynı haklardan yararlanma isteği güvence altına alınacak ve teyit edilecektir.

6. Millî ve ekonomik kalkınmamız mümkün olduğunca sağlanmalı ve işlerimizi çağdaş bir düzen içinde yürütebilmek için diğer devletler gibi bağımsızlık ve özgürlüğümüzün tam olarak korunması, gelişimimizin ve varlığımızın temelidir. Bu nedenle, siyasi ve mali kalkınmamıza engel oluşturacak durumlara izin

verilmeyecektir. Ayrıca tarafımızca üstlenilecek borçların koşulları, bu esaslarla çelişmeyecektir (Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi [BCA], 28.01.1920).

Meclis Başkanlığına vekâlet eden Hüseyin Kazım Bey, Misak-ı Millî'yi Meclisin oyuna sunmuş ve milletvekillerinin “oybirliği ile” sesleri arasında kabul edilmiştir (Goloğlu, 2014). Misak-ı Millî metni “Ahd-ı Millî Esasları” başlığıyla gazeteler aracılığıyla da kamuoyuna duyurulmuştur (Marttin, 2018). Ayrıca metin Fransızcaya tercüme edilerek 14 Şubat'ta da Avrupa parlamentolarına iletilmiştir (Turan, 2005).¹

Mustafa Kemal Paşa, Misak-ı Millî'nin esaslarını ve Millî Mücadele'nin şekilleniş sürecini aktarırken şu hususlara değinmiştir: Öncelikle, Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı gün Türk ordularının fiilen denetimi altındaki hattı ayrıntılarıyla tarif ederek bu hattın millî sınırları teşkil ettiğini belirtmiştir. Söz konusu sınır İskenderun Körfezi'nden başlayarak Antakya, Halep ile Katma İstasyonu arasından Fırat Nehri'ne ulaşmakta; oradan Deyrizor'a inerek Musul, Kerkük ve Süleymaniye'yi kapsamaktadır. Mustafa Kemal Paşa'ya göre bu sınırlar yalnızca silahla korunmuş sahaları değil hem Türk hem de Kürt unsurların meskûn olduğu Osmanlı topraklarını temsil etmektedir. Güney kısımlarda Arapça konuşan Müslüman topluluklar bulunsa da bu toprakların Osmanlı camiasının ayrılmaz bir parçası olduğu vurgulanmıştır. Misak-ı Millî'nin dördüncü maddesi üzerinden gayrimüslim unsurlara eşit vatandaşlık haklarının tanındığı ancak siyasi hâkimiyeti ve toplumsal dengeyi bozacak ayrıcalıkların verilmesinin mümkün olmadığı ifade edilmektedir. Yedinci maddeye değinilerek, devletin iç ve dış politikada mutlak surette bağımsızlığını korumasının zorunlu olduğu, başka bir idare biçiminin asla tatbik edilemeyeceği açıklanmıştır. Bu noktada Mustafa Kemal Paşa, bağımsızlığın sadece siyasi değil, dinî bakımdan da zaruri olduğunu vurgulamış; modernleşme ve kalkınma için bazı alanlarda yabancı devletlerin yardımlarının kabul edilebileceğini ancak bunun da Misak-ı Millî esasları çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

¹ Misak-ı Millî'nin Fransızca tercümesinin İsveç ve Danimarka hariciye nezaretleri ve matbuatına da gönderildiği bilinmektedir. Bkz. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi [BOA], Fon Kodu: HR.SYS., Yer Bilgisi: 2471-93.

Ayrıca Erzurum ve Sivas kongrelerinde benimsenen esasların milletin birliğini sağladığı hatırlatılmış; buna karşılık Damat Ferit Paşa Hükûmetinin bu sürece çeşitli bahanelerle engel olmaya çalıştığı, hatta kamuoyunu yanıltıcı propagandalarla Millî Mücadele'yi itibarsızlaştırmaya teşebbüs ettiği belirtilmiştir. Ancak bu girişimler sonuçsuz kalmış, milletin güvenini kaybeden Ferit Paşa kabinesi düşürülmüş ve böylece millî birlik daha da güçlenmiştir. Ferit Paşa'nın görevden ayrılmasının ardından göreve getirilen Ali Rıza Paşa Hükûmeti ise Heyet-i Temsiliye ile yürütülen müzakereler sonucunda üç temel şartı kabul etmiştir: Birincisi, Kuvâ-yı Millîye'nin meşruiyetinin tanınması; ikincisi, Meclis-i Mebusan toplanıncaya kadar milletin geleceği hakkında kesin kararların alınmaması; üçüncüsü ise sulh konferansında Osmanlı Devleti'ni temsil edecek murahhasların milletin menfaatlerini kavrayabilecek kimselerden seçilmesidir. Bu müzakereler sırasında Meclis-i Mebusanın nerede toplanacağı da tartışılmış; güvenlik endişelerine rağmen İstanbul'da toplanmasına karar verilmiş ancak Heyet-i Temsiliye olası tehditlere karşı tedbir alma sorumluluğunu üstlenmiştir. Mustafa Kemal Paşa, ayrıca Misak-ı Millî'nin amacının yalnızca vatani parçalanmaktan ve milleti esaretten kurtarmakla sınırlı olmadığını, bağımsızlık kazanıldıktan sonra da Türk milletinin iç düzenlemeler yoluyla medeni milletler arasında aktif bir rol üstlenmesi gerektiğinin elzem olduğunu belirtmiştir. Bu noktada, siyasi faaliyetlerden ziyade sosyal ve içtimai alanlarda yapılacak çalışmaların önemine dikkat çekmiş, teşkilatın gelecekte alacağı şeklin milletin ortak iradesiyle belirleneceğini belirtmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Osmanlı sınırları dışında kalan Müslüman topluluklara da atıfta bulunarak; Suriye, Irak, Yemen ve diğer bölgelerdeki Müslümanların bağımsızlık mücadelelerini İslam dünyasının genel uyanışının bir parçası olarak değerlendirmiştir. Bu toplulukların bağımsızlıklarına kavuşmalarının yalnızca kendi bölgeleri için değil, bütün İslam âlemi için büyük bir bahtiyarlık kaynağı olacağını ifade etmiş; İslam dünyasının geleceğine dair derin bir iyimserlik taşıdığını dile getirmiştir (Atatürk, 2019).

Mustafa Kemal Paşa, millî bağımsızlığı sağlama ve koruma amacını vurgulayarak, Ocak 1922'de Misak-ı Millî'ye ilişkin olarak şunları ifade etmiştir:

"Misak-ı Millî, sulh akdetmek için en makul ve asgari şeraitimizi ihtiva eder bir programdır. Sulha vasil olmak için temerküz ettireceğimiz esasatı ihtiva eder. Fakat memleket ve milleti kurtarmak için sulh yapmak kâfi değildir. Milletın halâs-ı hakikisi için yapılacak mesai ondan sonra başlayacaktır. Sulhtan sonraki mesaide muvaffak olabilmek milletin istiklalini mahfuziyetine vabestedir. Misak-ı Millî'nin hedefi onu temindir." (Atatürk, 2024, s.14).

Bu açıklama, Misak-ı Millî'nin yalnızca sulh sağlamak için gerekli en asgari koşulları belirlemekle kalmayıp, milletin gerçek kurtuluşu ve bağımsızlığının güvence altına alınması yönünde bir program olduğunu ortaya koymaktadır.

Yusuf Kemal Tengirşenk, uzun yıllar boyunca içeriden ve dışarıdan maruz kalınan baskı ve kötü muameleler Türk milletini isyan bayrağını açmaya sevk ettiğini, her şeyin kaybolmak üzere olduğunu gören milletin, bağımsızlığını kazanmak için gerekirse canını feda etmeyi göze aldığını ifade etmektedir. Misak-ı Millî'nin özellikle altıncı maddesinin, iyi bir idare kurulabilmesi ve ekonomik gelişmenin sağlanabilmesi için tam bağımsızlık ve hürriyetin zorunlu bir esas olduğunu ortaya koyduğunu belirtmektedir. Tengirşenk, ayrıca Misak-ı Millî'yi hazırlayan encümen içinde kendisinin de görev aldığını ifade ederek, belgenin gerek başlangıç kısmının gerekse bütün maddelerinin baştan sona "istiklâl" vurgusunu taşıdığını dile getirmiştir (Tengirşenk, 2001).

Misak-ı Millî, Türk milletinin bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne ilişkin iradesini ortaya koyan en temel belgelerden biridir. Misak-ı Millî, Türklerin yüzyıllardır yaşadığı topraklar üzerinde millî sınırların korunmasını ve milletin kendi geleceğini tayin etme hakkını garanti altına almıştır. Bu sınırlar, Mondros Mütarekesi sırasında Türk ordularının fiilen hâkim olduğu bölgeleri ve Osmanlı İslam çoğunluğunun yaşadığı toprakları kapsayarak, millî birliği ve coğrafi bütünlüğü güvence altına almıştır. Misak-ı Millî'nin ilanı, Türk milletinin millî iradesinin fiilen ve hukuken tanınması

açısından kritik bir adımdır. Osmanlı Meclis-i Mebusanı tarafından kabul edilen metin, Anadolu'daki Temsil Heyeti ve İstanbul'un ortak mutabakatıyla kamuoyuna duyurulmuş, Avrupa parlamentolarına da iletilmiştir. Böylece Misak-ı Millî, hem iç siyasette milletin birliğini pekiştirmiş hem de dış politikada Türkiye'nin meşru haklarını uluslararası düzeyde ifade etmiştir. Misak-ı Millî, aynı zamanda Türk milletinin bağımsızlık mücadelesinin temeli ve yönlendirici çerçevesidir. Mustafa Kemal Paşa, Millî Misak'ın yalnızca sulh sağlamak için bir temel oluşturduğunu ancak milletin tam kurtuluşu ve bağımsızlığının güvence altına alınabilmesi için bundan sonra yürütülecek çalışmaların zorunlu olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda Mustafa Kemal Paşa, *"Kurtuluşumuzun düsturu olan ulusal andı tarih sayfalarına yazan ulusun demir elidir. Elde okunacak sonucu da ulus, kendisi koruyacaktır"* ifadesiyle, ulusal bağımsızlığın korunmasının esas olarak milletin kendi iradesine bağlı olduğunu belirtmektedir (Türkmen, 2015, s.104). Dolayısıyla Misak-ı Millî, sadece bir sınır belirleme ve hukukî belge olmanın ötesinde; Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ideolojisinin ve millî bağımsızlık mücadelesinin temel taşı oluşturur. Misak-ı Millî; Türkiye için hem bağımsızlığın teminatı hem toprak bütünlüğünün güvencesi hem de ulusal iradenin evrensel ölçekte tanınmasının belgesi niteliğindedir.

Bu açıdan Misak-ı Millî, Cumhuriyet'in kuruluş sürecinin ve Millî Mücadele'nin hem siyasi hem de hukuki dayanağını oluşturan vazgeçilmez bir unsur olarak değerlendirilmelidir. Ahd-ı Millî Beyannamesi olarak da anılan bu metin, TBMM'nin "tek ve yegâne varoluş sebebi" niteliğini kazanmasına temel teşkil etmiştir. Toplandığı ilk gün Millî Misak'a bağlılığını açıkça ortaya koyan TBMM, Misak-ı Millî'nin öngördüğü hedeflerin gerçekleştirilmesini ve korunmasını temel amaç edinmiştir.

2. TBMM Dış Siyasetinde Misak-ı Millî

Anadolu hareketi, millî sınırlara dayalı ve tam bağımsız bir devlet kurmaktan başka bir hedef gütmemediğini açık bir biçimde ortaya koymuştur. Bu yönüyle, Anadolu hareketi dünya kamuoyuna maceracı bir girişim olmadığını; aksine, asgari taleplerinin neler olduğunu net bir şekilde gösterdiği

anlaşılmaktadır. Bu süreçte Mustafa Kemal Paşa'nın uluslararası gelişmeleri dikkatle takip ettiği ve son derece ustalıkla değerlendirdiği görülmektedir. Mustafa Kemal Paşa, Harb-i Umumi sonrasında Avrupa'nın karşılaştığı yeni sorunları teşhis ederek büyük devletlerin yeni bir savaşa kolay kolay gidemeyeceklerini öngörmüştür. Üstelik bu devletler arasında çeşitli sorunların ve çekişmelerin bulunduğunu, eski İtilaf Devletleri'nin "*ihtilaf devletleri*"ne dönüştüğünü görmüş ve bu çekişmelerden ustalıkla yararlanmasını bilmiştir (Kürkçüoğlu, 1980).

Misak-ı Millî'nin ilanı, Türkiye'de yükselen millî hareketin ve İslam dünyasında giderek güçlenen Panislamist eğilimlerin yarattığı umut dalgasını kırmak amacıyla İngiltere öncülüğünde İtilaf Devletleri tarafından 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'un resmen işgal edilmesiyle sonuçlanmıştır. İstanbul'un işgali sırasında Meclis-i Mebûsan binası kuşatılmış, bazı mebuslar tutuklanmıştır. Meclis, 18 Mart 1920 tarihinde son toplantısını yapmış ve "mebusluk vazifesinin yapılmasında emniyet verici bir halin gelmesine kadar" çalışmalarına ara verilmesini öngören 17 imzalı teklifi oybirliğiyle kabul etmiştir. Bunun ardından Sultan Vahdeddin, 11 Nisan 1920 tarihinde yayımladığı İrade-i Seniyye ile Meclis-i Mebûsan'ı resmen feshetmiştir. Buna karşılık, Meclis-i Âyan çalışmalarına bir süre daha devam etmiş; beş oturum yaptıktan sonra, "görüşülecek bir konu kalmadığı, ihtiyaç doğduğunda yeniden toplanılacağı" gerekçesiyle 5 Nisan 1920 tarihinde toplantılarına ara vermiş ve böylece tarihe karışmıştır (Satan, 2024).

23 Nisan 1920'de Ankara'da TBMM'nin açılmasının ardından dış politika meseleleri kapsamlı biçimde ele alınmış ve Meclis oturumlarının temel gündemini oluşturmuştur. Meclis tutanakları incelendiğinde, siyasi partilerin bulunmadığı ilk yıllarda en sert tartışma ve eleştirilerin çoğunlukla dış politika konularında yapıldığı görülmektedir. İlk Meclisin farklı toplumsal kesimlerden gelen üyelerden oluşması ve farklı görüşlerin rahatlıkla tartışılabilmesi, dış politikada farklı yaklaşımların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Milletvekillerinin birbirinden farklı yaşam tarzları, değerler sistemi, dünya görüşleri ve eğitim düzeyleri, Meclisin açık ve gizli oturumlarında tutulan zabıtlara bütün

açıklığıyla yansımaktadır. Ancak bu çeşitlilik ve farklı düşünce yapısına rağmen ortak paydada buluştukları ve tek bir hedef doğrultusunda birleşerek hareket ettikleri nokta, Misak-ı Millî'nin gerçekleştirilmesi olmuştur.

İlk Meclisin düşünce yapısını yansıtan Meclis tutanakları incelendiğinde, sorunların çözümünde öncelikle öz kaynaklarına dayanmayı temel ilke olarak benimsediği; buna karşın, kendisine destek olabilecek ülkelerle de olumlu ilişkiler kurmanın yollarını aradığı görülmektedir. Başta İngiltere olmak üzere İtilaf Devletleri'nin, Anadolu'yu çevreleyen bir düşman çemberi oluşturarak Millî Mücadele Hareketi'ni ortadan kaldırmayı hedefledikleri bilinse de Meclisin dış politikasını iyi komşuluk ve dostluk ilkeleri üzerine inşa etme çabası özellikle dikkat çekmektedir.

Meclisin açılışını takip eden dönemde, Sevr Antlaşması'nın ana hükümlerinin basında yer alması üzerine Mustafa Kemal Paşa, TBMM'de bu meseleye ilişkin değerlendirmelerde bulunmuştur. Mustafa Kemal Paşa'ya göre, Osmanlı Devleti'ne dayatılan şartlar Türk milletini "inhiâl ve izmihlâl"e sürüklemekten başka bir amaç taşımamaktadır. Bu durum, milletin bağımsız yaşama hakkını elinden almak ve Türk varlığını tarihten silmek anlamına gelmektedir. Mustafa Kemal Paşa, özellikle İstanbul'un işgali² ve Meclis-i Mebusanın kapatılması sonrasında ortaya çıkan manzarayı değerlendirirken, milletin artık kendi iradesine dayalı bir siyasal teşkilatlanma yaratmaktan başka bir seçeneği olmadığını belirtmiştir. Bu çerçevede Sevr, yalnızca bir "barış antlaşması" değil, milletin varlığını hedef alan bir esaret vesikası olarak görülmüştür. Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'daki millî teşkilatlanmanın kaynağını da bu tehdide bağlamakta, "ecnebi kuvvetlerinin işgali altında inleyen" bir milletin kurtuluşunun ancak kendi irade ve azmine dayanabileceğini vurgulamaktadır. Sevr'in kabulü, Mustafa Kemal Paşa'ya göre, yalnızca Osmanlı

² Ayrıntılı bilgi için bkz. Erol Karcı-Betül Karcı, Vakıf ve Alemdar Gazetelerine Göre Mütareke Dönemi (1 Kasım 1918-31 Ocak 1919), *Mondros Mütârekesi'nin 100. Yılı: I. Dünya Savaşı'nın Sonu Mütârekeler ve Barış Antlaşmaları Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı, C. II*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2019, s. 773-817.

Devleti'nin değil, bütün Türk milletinin tarih sahnesinden silinmesi anlamına gelecektir. Bu nedenle Anadolu hareketinin temel meşruiyet zemini, Sevr'i hükümsüz kılmak ve milletin istiklâlini fiilen savunmak olmuştur. Mustafa Kemal Paşa için Sevr, Türk milletine zincir vurma girişimi; bağımsızlık ise Millî Mücadele'nin hem nihai hedefi hem de varlık gerekçesidir. Bu yaklaşım, ilerleyen süreçte Misak-ı Millî'nin temel esaslarının benimsenmesini ve dış siyasetin de "kayıtsız şartsız bağımsızlık" ilkesi üzerine kurulmasını sağlamıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, 24.4.1336).

Misak-ı Millî, Mustafa Kemal Paşa tarafından Millî Mücadele'nin dış siyasetinin temel referansı olarak değerlendirilmiştir. Onun ifadelerinde Misak-ı Millî, yalnızca sınırları belirleyen bir siyasal belge değil, milletin istiklâl ve haysiyetini koruyan bir program niteliğindedir. Mustafa Kemal Paşa, bu ilkelere bağlı kalarak hem Meclis iradesini hem de milletin müşterek hedefini ortaya koymuş, dış siyasetin de bu esaslara göre yürütülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Dış siyaset bağlamında ise Mustafa Kemal Paşa, uluslararası ilişkilerde temel hedefin tam bağımsızlık olduğunu özellikle belirtmiştir. Ancak bu bağımsızlık anlayışı, dünyadan kopuk bir izolasyon değil; aksine milletin haklı davasını yabancı kamuoyuna tanıtmayı, devletlerarası diplomaside meşruiyet kazanmayı ve Türkiye'nin çıkarlarını koruyacak dengeli bir ilişki politikası yürütmeyi kapsamaktadır. Bu noktada, Mustafa Kemal Paşa'nın konuşmalarında ecnebi temsilcilerle yapılan temasların "müzakere" değil, yalnızca millî hakların tanıtımı ve dünya kamuoyunun desteğini sağlama gayesiyle yürütüldüğü özellikle belirtilmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 24.4.1336). Dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa özelinde bakıldığında, Sevr'in kesin reddi, Misak-ı Millî'nin Millî Mücadele'nin yol haritası olarak kabulü ve dış siyasette tam bağımsızlığa dayalı fakat uluslararası kamuoyunu da gözetten pragmatik bir yaklaşım ön plana çıkmaktadır.

Kuzeydoğu sınırlarının belirlenmesinde Misak-ı Millî'nin ilkeleri belirleyici olmuş, Türkiye'nin Kafkasya politikası bu çerçevede şekillenmiştir. Mondros Mütarekesi sonrası bölge İngiliz işgaline uğramış ve daha sonra Ermeniler ile Gürcülere teslim edilmiştir. Bu gelişme, Kafkasya'da İngiltere'nin nüfuz alanı yaratma girişimiyle Türkiye ve Rusya arasında bir "Kafkas Seddi" oluşturma çabasını

yansıtmaktaydı. Ancak Bolşevik Rusya ile Batı arasındaki ideolojik gerilim, iki ülkeyi birbirine yakınlaştırmıştır. Bu bağlamda hazırlanan 1920 tarihli Misak-ı Millî belgesi, Türkiye'nin kuzeydoğu sınırlarını 30 Ekim 1918'de Türk ordusunun fiilen kontrol ettiği hat olarak belirlemiş ve Kars, Ardahan, Batum'un Türk millî sınırlarına dâhil olduğunu ilan etmiştir. Ayrıca bu bölgelerin halklarının serbest iradeleriyle anavatanına katıldıkları vurgulanmış, gerekirse yeniden halk oylamasına başvurulabileceği belirtilmiştir. Bu ifade, hem Türkiye'nin tarihî hak iddiasını güçlendirmiş hem de Sovyet yönetimiyle dostane ilişkiler geliştirmeye yönelik diplomatik bir zemin oluşturmuştur. Ermenistan'ın Müslüman halka yönelik saldırıları üzerine TBMM kararıyla düzenlenen askerî harekât sonucunda Kars ve çevresi kısa sürede kurtarılmış, 2 Aralık 1920'de imzalanan Gümrü Antlaşması'yla Türkiye'nin Misak-ı Millî sınırları fiilen tanınmıştır. Bu zafer, Türkiye'nin doğu sınırlarını güçlendirdiği gibi, Sovyet Rusya ile ilişkilerin gelişmesine de zemin hazırlamıştır. 1921'de imzalanan Moskova Antlaşması'yla Kars, Ardahan, Artvin ve Borçka Türkiye'ye bırakılmış; Batum, Ahıska ve Ahılkelek üzerindeki egemenlik hakları ise bazı şartlarla Gürcistan'a devredilmiştir. Türkiye, Batum Limanı'nı serbestçe kullanma ve ticari geçiş hakkını elde ederek bölgedeki stratejik çıkarlarını güvence altına almıştır. Böylece Moskova Antlaşması, Türkiye'nin uluslararası alanda büyük bir devletle eşit koşullarda imzaladığı ilk antlaşma olarak tarihe geçmiştir. Netice itibarıyla, Misak-ı Millî'nin kuzeydoğu sınırları Türkiye'nin hem askerî hem diplomatik başarılarının bir yansıması olmuştur. Kars ve Ardahan tamamen, Batum ise kısmen geri alınarak Türkiye'nin doğu sınırları kesin biçimde belirlenmiş; Moskova ve ardından gelen Kars Antlaşması'yla bu sınırlar uluslararası meşruiyet kazanmıştır. Böylece Türkiye, Misak-ı Millî'de öngörülen "millî egemenlik ve toprak bütünlüğü" ilkesini fiilen gerçekleştirmiş; kuzeydoğuda kalıcı barış ve güvenliği tesis etmiştir (Yiğit, 2017b).

Londra Konferansı bahsinde de İtilaf Devletleri Hükûmetlerine gönderilen yazılarda, bu milletin mukadderatı hakkında söz söyleme hakkının yalnızca Heyet-i Muhtereme'ye ait olduğu vurgulanmıştır. İstanbul'da bulunan ve Sevr Antlaşması'nı

imzalayan, bu millet için Sevr Antlaşması'nı kabul ve tasdik etmekten başka bir çare bulunmadığına karar veren hükûmetin, artık ülkenin mukadderatı hakkında herhangi bir beyan veya hak iddia etme yetkisi kalmadığı ifade edilmiştir. Bekir Sami Bey, konferansa Türkiye'nin doğrudan doğruya çağrılması için hükûmetin gerekli adımları attığını, resmî bir davet söz konusu olmasa bile Londra'da toplanacak bir mahkemeden çekinilmediğini kanıtlamak için bu konferansa gidilmesi gerektiğini savunmuştur (TBMM Zabıt Ceridesi, 1.II.1337). Katılımcı devletlerin kendi çıkarlarını gözettiği bir ortamda düzenlenen Londra Konferansı, TBMM Hükûmeti tarafından baştan itibaren ihtiyatla karşılanmıştır. Ankara, müttefiklerin konferansı yalnızca vakit kazanmak ve Yunan tarafına üstünlük sağlamak amacıyla düzenlediğini düşünüyordu; buna rağmen, Misak-ı Millî ilkelerini uluslararası kamuoyuna iletme kararlılığını sürdürüyordu. Sonuç alınamayan Londra Konferansı sırasında, Bekir Sami Bey'in İtalya, İngiltere ve Fransa ile gerçekleştirdiği ikili anlaşmaların Misak-ı Millî'ye aykırı olması, TBMM ve Mustafa Kemal Paşa tarafından sert eleştirilere yol açmıştır. Bu eleştiriler üzerine Bekir Sami Bey, görevinden istifa etmiştir (Kara, 2009). Nitekim Mustafa Kemal Paşa, konferans öncesinde Bekir Sami Bey'e açık bir şekilde *"Ekselansınıza ve başkanlığınızdaki kurula verilen yetkiler Misak-ı Millî'nin saptadığı sınırları aşamaz"* direktifini iletmişti (Mumcu, 1985, s.824). Bu gelişme, Cumhuriyet Meclislerinde bugüne dek nadiren rastlanan örneklerden biri olmakla birlikte, aynı zamanda Birinci Meclisin tam bağımsızlık ilkesine verdiği önemin ve bu konudaki tavizsiz tutumunun da açık bir göstergesidir (Turan, 2003).

TBMM'de sert eleştirilere neden olan anlaşmalardan birisi de Ankara İtilafnamesi olmuştur. Fransızlarla yapılması görüşülen anlaşma, Misak-ı Millî ilkeleri açısından milletvekilleri tarafından sert bir şekilde eleştirilmiştir. Milletvekilleri, Misak-ı Millî'yi herhangi bir uluslararası anlaşma için temel ölçüt olarak kabul etmiş ve önerilen metni bu çerçevede değerlendirmişlerdir. Milletvekillerinin en temel eleştirisi, anlaşmanın Misak-ı Millî sınırlarından tavizler içermesidir. Örneğin, Mersin Mebusu Salahaddin Bey, anlaşmada öngörülen güney sınırının, Misak-ı

Millî'de belirlenen temel hattı karşılamadığını ve hedeflenen sınırlara ulaşamadığını ifade etmiştir. İzmit Mebusu Sırrı Bey, I. Dünya Savaşı sırasında dahi işgal edilmemiş ve o dönemde Türkiye'nin askerî ve sivil yönetimi altında bulunan bölgelerin boşaltılmasına hangi gerekçeyle razı olunduğunu sorgulamıştır. Anlaşmanın Misak-ı Millî'den tavizler verilerek kabul edilmesinin, gelecekteki müzakereler açısından tehlikeli bir emsal oluşturacağı endişesi güçlü biçimde dile getirilmiştir. İzmit Mebusu Sırrı Bey, *"Fransızlarla Misak-ı Millî'den fedakârlık ederek itilafakdi âti için sui misal teşkil etmeyecek midir?"* sorusuyla bu kaygıyı açıkça ifade etmiştir. Bu tavizlerin, diğer İtilaf Devletleri ile yapılacak görüşmelerde Türkiye'nin pazarlık gücünü zayıflatacağı düşünülmüştür. Misak-ı Millî'nin temel hedefi olan tam bağımsızlık ve millî egemenlik anlayışına zarar verebileceği düşünülmüştür. Özellikle İskenderun için "nüfusu karışık" ifadesi kullanılarak özel bir idare kurulmasının, bölgedeki Türk egemenliği açısından bir tehdit oluşturabileceği belirtilmiştir. Ayrıca, sınır hattının belirsiz ifadelerle çizilmesi, geçmişte Berlin Antlaşması gibi deneyimlerden hareketle, gelecekte yeni toprak kayıplarına yol açabilecek bir tuzak olarak değerlendirilmiştir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 13 Ekim 1337).

Mustafa Kemal Paşa, milletvekillerine hitaben yaptığı konuşmada, antlaşma taslağının son şekli olmadığını ve Fransız temsilcisi Franklin-Bouillon ile nihai müzakerelerin henüz yapılmadığını belirtmiştir. Bu görüşmelerin, Meclisin görüşlerini almak ve ortak bir fikir birliği oluşturmak amacıyla bilinçli olarak ertelendiğini ifade etmiştir. Amacın, olumlu ya da olumsuz nihai bir cevap vermeden önce Meclis ile hükûmet arasında fikirselsel bir anlaşmaya varmak olduğunu söylemiştir. Mustafa Kemal Paşa, *"Tenkidatınızı dinledikten sonra hakikaten müzakere edilecek noktalar üzerinde tekrar müzakereye devam edeceğiz"* diyerek Meclisin yaptığı eleştirilerin müzakere sürecinde kullanılacağını ifade etmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Bekir Sami Bey'in daha önce Londra'da imzaladığı ancak Meclis tarafından reddedilen antlaşmaya atıfta bulunarak aynı hatanın tekrarlanmaması gerektiğini ifade etmiştir. Bu nedenle, hükûmet ve Meclisin ortak bir kararla hareket etmesinin ülkenin siyasi çıkarları için zorunlu

olduğunu vurgulamıştır (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 13 Ekim 1337).

Dr. Mazhar Bey, Fransa'nın da en az Türkiye kadar bu anlaşmaya ihtiyacı olduğunu, Fransız kamuoyunun Türklerle savaşı bitirme baskısı altında bulunduğunu, dolayısıyla Türkiye'nin "telaşlı bir vaziyet" sergilemesinin Fransızları müzakerelerde daha sert davranmaya ittiğini öne sürmüştür. Ayrıca anlaşmanın Adana'yı geri almaktan başka somut bir fayda sağlamayacağını, ne Yunan cephesine kayda değer bir asker kaydıracağını ne de harap olmuş bölgeden ekonomik bir gelir getireceğini iddia etmiştir. Bursa Mebusu Şeyh Servet Efendi, Meclisin varlık sebebinin "istiklâl-i tam" olduğunu ve bu anlaşmanın bu temel ilkedен "az çok" taviz anlamına geldiğini belirtmiştir. Eğer "mutlak bir zorunluluk" yoksa yemine sadık kalınarak mücadeleye devam edilmesi gerektiğini, zorunluluk varsa da hükûmetin bunu açıkça izah etmesi gerektiğini söylemiştir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 15 Ekim 1337). Bursa Mebusu Şeyh Servet Efendi, antlaşma hükümlerinin "tam bağımsızlığımızı" kısıtladığını ve Misak-ı Millî olarak ahdedilen davadan sapmaya neden olduğunu belirtmiştir. Karesi Mebusu Vehbi Bey, 1918 Mütarekesi imzalandığında Türk idaresinde olan topraklardan bu antlaşmayla vazgeçilip geçilmediğini sorgulayarak Misak-ı Millî'nin birinci maddesinin ihlal edildiğini ima etmiştir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 16 Ekim 1337).

Mustafa Kemal Paşa, eleştirileri reddetmek yerine, antlaşmanın bir sulh olmadığını, Misak-ı Millî'ye aykırı olmadığını ve mevcut koşullar altında elde edilebilecek en iyi sonuç olduğunu ifade etmiştir. Mustafa Kemal Paşa, öncelikle milletvekillerinin bu metni nihai bir barış antlaşması olarak görmemeleri gerektiğini vurgulamıştır. Franklin-Bouillon ile yaptığı görüşmeyi aktararak, bu metnin bir "sulh" veya "mütareke" olmadığını, gelecekte yapılacak "katî ve devamlı bir sulha mebdei hareket olmak üzere" yapılan bir "anlaşma" olduğunu belirtmiştir. Bu anlaşmanın karşılığında Fransa'nın, Türkiye'nin istiklal ve hâkimiyetine ilişkin tüm konularda samimi bir çaba göstermeyi kabul ettiğini ifade etmiştir. Misak-ı Millî'yi ihlal ettiği yönündeki eleştirilere karşı Mustafa Kemal Paşa, Misak-ı Millî'nin tanımına ve esnekliğine dikkat çekmiştir. Ona göre Misak-ı Millî, kesin ve net çizgilerle

belirlenmiş bir harita sunmamaktadır. Misak-ı Millî’de bahsedilen “hattı mütareke”nin dahi kâğıt üzerinde çizilmiş, tespit edilmiş bir hat olmadığını belirtmiştir. “*Kuvvet ve kudretimizde tesbit edeceğimiz hat hattı hudud olacaktır.*” diyerek, millî sınırların ancak askerî ve siyasi güçle belirlenebileceğini vurgulamıştır (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 16 Ekim 1337).

Mudanya Konferansı görüşmeleri esnasında da Meclis üyeleri Misak-ı Millî’nin korunması ve dış siyaset meseleleri üzerinde önemle durmuşlardır. Erzurum Mebusu Ömer Lütfi Bey, Misak-ı Millî’nin Trakya ile ilgili hükümlerini hatırlatarak Şarkî Trakya’nın doğrudan Türkiye’ye ait olduğunu, Garbî Trakya’da ise halk oylamasının öngörüldüğünü vurgulamış ve bu hususta hükûmetin elinde yeni bir bilginin bulunup bulunmadığını sormuştur. Hariciye Vekili Rıza Nur Bey ise henüz sulh masasına oturulmadığını, dolayısıyla Misak-ı Millî’nin bu maddeleri bakımından herhangi bir emrivaki veya resmî gelişmenin söz konusu olmadığını ifade etmiştir. Dış siyaset bağlamında ise tartışmaların odak noktasını Boğazlar meselesi teşkil etmiştir. Mustafa Kemal Paşa’nın telgraflarından aktarılan bilgilerde, İngiltere’nin “Boğazların serbestisi” ilkesini ileri sürerek aslında İstanbul ve Gelibolu’da bir “Cebelüttarik” kurmayı amaçladığı, buna karşılık Türkiye’nin Boğazların serbestisine en çok taraftar olan devlet olduğu vurgulanmıştır. Bu noktada temel strateji, İngiltere’nin gerçek niyetini açığa çıkarmak ve Fransa ile İtalya’yı İngiltere’den ayırıştırarak uluslararası kamuoyunda Türkiye’nin sulhperver tutumunu göstermek üzerine kurulmuştur. Ayrıca ileride yapılacak konferanslarda Rusya’nın da yer almasının Türkiye’nin menfaatine olduğu dile getirilmiştir. Böylece oturumda, hem Misak-ı Millî’nin sınır meseleleri hem de dış siyasette uygulanacak diplomatik manevralar ayrıntılı biçimde müzakere edilmiştir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 23 Eylül 1338).

Mustafa Kemal Paşa, Mudanya Konferansı’nı askerî zaferin ardından barış sürecine geçişin ilk ve kritik aşaması olarak değerlendirmiştir. Ona göre konferans, İtilaf Devletleri’nin Trakya’nın derhal teslimine dair kesin ve bağlayıcı bir taahhüt vermesini sağlamaktan ziyade, esasen Yunan ordusunun belirlenen bir hatta çekilmesini temin etmeyi hedeflemektedir. Bu nedenle,

konferansın doğrudan Türk taleplerinin kabulüne yönelik bir platform olarak görülmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Mustafa Kemal Paşa, müzakereler sırasında İtilaf Devletleri'nin özellikle İngiltere aracılığıyla oyalama ve baskı siyaseti izleyebileceğini, dolayısıyla dikkatli ve ihtiyatlı bir diplomasi yürütülmesinin zorunlu olduğunu belirtmiştir. Bu noktada Fransa ve İtalya'nın İngiltere'den ayrıştırılmasının önemine değinmiş, sert talepler yerine daha dengeli ve esnek bir müzakere tutumunun faydalı olacağı kanaatini dile getirmiştir. Öte yandan Mustafa Kemal Paşa, konferansın belirsiz bir süre uzamasının ordu üzerinde yaratacağı olumsuz etkilere dikkat çekmiş, bu nedenle görüşmelerin sonunda mutlaka fiilî ve somut güvenceler elde edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ona göre, Türk ordusunun uzun süre “ayakta tutulması” sürdürülebilir bir durum değildir; bu nedenle Mudanya Konferansı, yeni bir askerî harekâtı zorunlu kılmayacak şekilde sonuçlandırılmalıdır. Bütün bu değerlendirmeler, Mustafa Kemal Paşa'nın Mudanya Konferansı'nı yalnızca bir diplomatik temas değil, aynı zamanda askerî başarıların siyasal kazanımlara dönüştürülmesi sürecinin zorunlu ve hassas bir basamağı olarak gördüğünü ortaya koymaktadır (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 9 Teşrinievvel 1338).

Lozan Konferansı'ndaki gelişmeler de Misak-ı Millî'nin durumu hakkında milletvekilleri arasında yoğun tartışmalara ve çeşitli eleştirilere konu olmuştur. Kaldı ki daha Heyeti Murahhasa Sulh Konferansına gitmeden evvel Mecliste yapılan konuşmalarda, “Heyeti Murahhasamızın Avrupa'da takibedeceği müddeiyatın hututu esasiyesi şimdiye kadar cihanca malumdur. Bu, milletimizin öteden beri metalibi milliye yolunda takip ve tespit eylediği hututtur ki Misak-ı Millî ile tavzih edilmiştir. ...Misak-ı Millî ile munakit muahedat dairesinde hukukumuzu müdafaa” edeceği belirlenmiştir (Turan, 2010). Hükûmet, Misak-ı Millî'den “bir hatve ileriye veya geriye atmak salâhiyetini kendisinde görmediğini” beyan etmekle birlikte, milletvekilleri hem hükûmetin müzakereleri yürütme tarzını hem de Misak-ı Millî'nin esaslarını değişik açılardan eleştirmiştir. İzmit Milletvekili Sırrı Bey, tarihsel örneklerle atıfla, ordunun savaş meydanında elde ettiği zaferlerin “yeşil masa” üzerinde zayı edilmesinden duyduğu endişeyi dile getirmiştir.

Trabzon Milletvekili Ali Şükrü Bey de benzer bir yaklaşımla, askerlerin görevini yerine getirdiğini ancak müzakere masasına gelindiğinde siyasi temsilcilerin görevini yeterince ifa edemediğini söyleyerek diplomatik performansı eleştirmiştir. Sırrı Bey ayrıca Lozan'da müttefiklerin birleşik bir tutum sergilediğini; buna karşılık Türkiye'nin etkili bir destekçi temin edemeyip özellikle Sovyet heyetiyle bir mutabakata varamadığı için yalnız kaldığını ileri sürmüştür. Lazistan Milletvekili Dr. Abidin Bey ise Musul'un Anadolu için "hayati bir nokta" olduğunu vurgulayarak, oradan bir karış toprağın bile kaybının Anadolu'nun güvenliğini tehlikeye atacağını savunmuş ve Musul'dan vazgeçilmeyeceği kanaatini belirtmiştir; hatta Musul meselesi için milletin "bir kanlı mezar teşkil etmeye" hazır olması gerektiğini ifade etmiştir. Benzer şekilde Lazistan Milletvekili Necati Bey, Misak-ı Milli'nin herhangi bir maddesinden ödün vermeyi teklif edecek bir hükûmet ya da heyetin Meclis tarafından en ağır şekilde cezalandırılacağını belirterek, *"Öyle Heyeti Vekilenin ilk evvel biz ipini boynuna koyacağız"* ve *"Öyle heyeti murahhasa bizden kurşun yiyecektir"* biçimindeki kuvvetli sözlerle olası bir taviz girişimine karşı sert tutum alınacağını bildirmiştir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 28 Kânunusani 1339).

İcra Vekilleri Heyeti Reisi ve Hariciye Vekâleti Vekili Hüseyin Rauf Bey, konuşmasına Lozan Konferansı'nın *"çok buhranlı bir safhaya dâhil olduğunu"* belirterek başlamıştır. Müttefiklerin Türkiye açısından kabul edilemez hükümler içeren bir proje sunup konferansa ara vererek zaman kazanma yoluna gittiğini ifade etmiştir. Rauf Bey, hükûmetin *"Misak-ı Milli'den bir hatve ileriye veya geriye atmak salâhiyetini kendisinde görmemiştir ve göremez"* sözlerini yinelemiş ve müttefiklere sunulacak cevabın taslağını Meclise takdim etmiştir. Öngörülen stratejiye göre öncelikle müttefiklerin ileri sürdüğü şartların kabul edilemez olduğu kararlı bir dille bildirilmeliydi. Bunu takiben, barışın neden sağlanamadığını izah eden kapsamlı bir beyannamenin hazırlanarak Avrupa ve Amerika kamuoyuna duyurulması; özellikle İngiltere'nin Musul petrolleriyle ilgili çıkarlarına ve Fransız şirketlerinin Türk ekonomisini sömürme yönündeki taleplerine dikkat çekilmesi planlanmaktaydı. Ayrıca Türkiye'nin,

müttefiklerin teklifine karşılık kendi karşı-projesini derhal sunması ve yalnızca bu proje çerçevesinde barışın mümkün olduğunun ilan edilmesi kararlaştırılmıştı. Müttefiklerin cephesindeki birlikteliği zayıflatmak amacıyla Musul sorunda plebisit önerilmesi ve petrolün işletilmesi konusunda müzakereye açık olunduğunun bildirilmesi de önerilen tedbirler arasındaydı. Tüm bu girişimlere rağmen bir anlaşmaya varılamaması hâlinde ise heyetin görevini tamamlamış sayılarak Ankara'ya dönmesi öngörülmüştür. Söz konusu strateji, uluslararası kamuoyunu etkilemeyi, diplomatik üstünlüğü ele almayı ve müttefikler arasındaki ayrılıkları Türkiye lehine kullanarak daha elverişli koşullar elde etmeyi amaçlamaktaydı (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 28 Kânunusani 1339).

Rauf Bey, *"Hükûmetiniz de Meclisiniz de Misak-ı Millî'yi cihana ilân etmiştir ve sonuna kadar müdafaa etmek yolunda bulunmuştur"* sözleriyle, Misak-ı Millî'nin devlet tarafından dünyaya ilan edilmiş resmî bir politika olduğunu ve bundan asla taviz verilmeyeceğini vurgulamıştır (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 29 Kânunusani 1339). Bu ifadeler, Misak-ı Millî'nin Lozan Konferansı sürecinde Türk heyeti açısından vazgeçilmez bir temel teşkil ettiğini; sınırları da kapsayan içeriğinin büyük bir dikkatle belirlendiğini ve hükûmetin bu ilkeye bağlı kalarak stratejik bir tutarlılık sergileme iradesinde olduğunu ortaya koymaktadır.

Lozan Antlaşması, Misak-ı Millî'nin özünü teşkil eden bağımsız ve egemen bir Türk devleti kurma idealini fiilen hayata geçirmiştir. İsmet Paşa'nın Meclis kürsüsünden yaptığı değerlendirme, antlaşmanın başarısını en açık biçimde ortaya koymaktadır:

"Mütecanis (birbirine benzer, uyumlu), yeknesak (tekdüze, bütünleşmiş) bir vatan, bunun dâhilinde harice karşı şu gayritabiî kuyudattan (kısıtlamalardan) ve hükûmet içinde hükûmet ifade eden dâhilî imtiyazattan (ayrıcılıklardan) müberra (arınmış) bir vaziyet; gayritabiî mükellefiyatı maliyeden (mali yükümlülüklerden) âzâde (kurtulmuş) bir hal, hakkı müdafası mutlak (savunma hakkı tam), menabii (kaynakları) mebzul (bol) ve serbest bir vatan. Bu

vatanın adı Türkiye’dir.” (TBMM Zabıt Ceridesi, 23.8.1339, 281).

Her ne kadar Musul ve Batı Trakya gibi meselelerde arzulan hedeflere tam anlamıyla ulaşılamamış olsa da Lozan Antlaşması kapitülasyonları, dış borçların yabancı denetimini, mali ve idari kısıtlamaları ve Sevr Antlaşması ile dayatılan tüm esaret hükümlerini ortadan kaldırmıştır. Bu yönüyle Lozan, Millî Mücadele’nin nihai amacına ulaştığını teyit eden; Misak-ı Millî’nin temel esasları üzerine inşa edilen yeni ve bağımsız Türk devletinin varlığını uluslararası düzeyde kabul ettiren bir “tapu senedi” hüviyetindedir.

Mustafa Kemal Paşa da Lozan’daki Türk temsilcilerine hitaben: *“Millî Mücadelenin maksad ve gayesi milletin istiklal-i tammini ve bilâ kayd ü şart hâkimiyetini te’min ve idame etmektir. Millet, istiklal-i haricisini istihsal edebilmek için takibi lazım gelen hatt-ı hareketi (Misâk-ı Millî) ile ifade etmiştir. ...Misâk-ı Millîmizin istihdâf ettiği gayeye ordularımızın muzafferiyâtı ile vâsıl olduk. Bu maddi muvaffakiyâtı siyasî olarak tesbit için murahhaslarımız Lozan’da müzakerât ile meşguldür. Murahhaslarımızın elindeki düstur Misâk-ı Millîdir.”* (İnan, 1991, s.66) diyerek dile getirdiği bu ifadeler, Millî Mücadele’nin siyasal hedeflerini açıkça ortaya koymaktadır. Ona göre mücadelenin temel amacı, milletin “kayıtsız şartsız bağımsızlığını ve tam hâkimiyetini” sağlamaktır. Bu hedef, Misak-ı Millî’de somutlaşmış ve milletin takip edeceği yolun çerçevesini çizmiştir. Mustafa Kemal Paşa, askerî alanda elde edilen zaferlerin ancak diplomasi masasında tescil edilmesiyle kalıcı bir anlam kazanacağını vurgulamış; bu noktada Lozan’daki Türk heyetine düşen görevin, orduların sahada kazandığı başarıyı Misak-ı Millî esasları doğrultusunda diplomatik bir sonuca dönüştürmek olduğunu belirtmiştir. Bu bakımdan Mustafa Kemal Paşa’nın sözleri hem askerî hem de diplomatik süreçler arasındaki bütünlüğü ortaya koymakta, aynı zamanda Lozan müzakerelerinde Misak-ı Millî’nin Türk tarafı açısından bağlayıcı ve yol gösterici bir temel belge olarak görüldüğünü teyit etmektedir.

TBMM’de dış politikaya ilişkin yürütülen tartışmalar, Meclisin temel ilkelerini ve bakış açısını açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Millî Mücadele boyunca benimsenen dış siyaset

anlayışının üç temel ilkeye dayandığı görülmektedir: tam bağımsızlık, millî irade ve pragmatik diplomasi. Tam bağımsızlık anlayışı, Meclisin dış siyasetteki en vazgeçilmez tutumunu temsil etmiştir. Sevr Antlaşması, yalnızca bir barış metni değil, milletin tarih sahnesinden silinmesi anlamına gelen bir esaret vesikası olarak değerlendirilmiş; bu bağlamda Meclis askerî, siyasi, ekonomik ve kültürel alanların hiçbirinde dış müdahaleyi kabul etmeyeceğini açıkça ortaya koymuştur. Dolayısıyla TBMM, dış politikada herhangi bir tavize kapalı, mutlak bağımsızlığı esas alan bir bakış açısı geliştirmiştir. Bununla birlikte Meclis, bütün kararlarında millet iradesini tek meşruiyet kaynağı olarak görmüş, dış politikada yürütülen tüm girişimleri bu ilkeye dayandırmıştır. Milletvekillerinin “Meclisin varlık sebebinin istiklâl-i tam olduğunu” sık sık vurgulamaları, ulusal iradeyi merkeze alan bu siyasal bakışın en net ifadesi olmuştur. Öte yandan TBMM, dış siyasette katı bir tavırla yetinmeyip uluslararası dengeleri pragmatik bir biçimde değerlendirme yoluna gitmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın İtilaf Devletleri arasındaki çıkar çatışmalarını ustalıkla analiz ederek diplomatik üstünlük elde etmesi, bu yaklaşımın en önemli yansımasıdır. Mudanya Mütarekesi sırasında izlenen itidal politikası da Meclisin, askerî başarıları siyasal kazanımlara dönüştürme sürecinde stratejik esnekliği elden bırakmadığını göstermektedir. Bu yaklaşım, bağımsızlık ilkesinden taviz vermeden, uluslararası şartların elverdiği ölçüde en uygun sonuçların elde edilmesini hedeflemiştir. Netice itibarıyla TBMM, dış politika yaklaşımında tam bağımsızlık, millî irade ve pragmatik diplomasi ilkelerini birlikte yürütmüştür. Bu çerçevede TBMM hem askerî zaferleri siyasal kazanımlara dönüştürmüş hem de Cumhuriyet'in dış politika vizyonunun temel omurgasını inşa etmiştir. Millî Mücadele yıllarında şekillenen bu siyaset anlayışı, Lozan'a uzanan süreçte olduğu gibi Cumhuriyet Dönemi Türk dış politikasına doğrudan taşınmış ve süreklilik kazanmıştır.

Sonuç

Misak-ı Millî, Türk tarihinin dönüm noktalarından biri olarak, Millî Mücadele'nin sadece sınırlarını tayin eden bir belge olmanın ötesinde, Türk milletinin bağımsızlık iradesini somutlaştıran ve Cumhuriyet'in kuruluş felsefesine yön veren bir siyasal bildirge

niteliği taşımaktadır. Osmanlı Devleti'nin çöküş döneminde, ulusal bütünlüğü koruma gayesiyle vücut bulan bu belge, Türk milletinin tarihsel tecrübesinden süzölmüş bir bağımsızlık ideali olarak hem siyasal hem diplomatik alanda belirleyici bir misyon üstlenmiştir. Erzurum ve Sivas Kongrelerinde şekillenen temel ilkelerin, 17 Şubat 1920'de Meclis-i Mebusan tarafından resmen kabul edilmesi, ulusal direnişin artık bölgesel bir tepki olmaktan çıkarak hukuki ve siyasal bir programa dönüştüğünü göstermektedir. Bu yönüyle Misak-ı Millî, yalnızca bir "sınır beyannamesi" değil, Türk milletinin tarih sahnesinde yeniden varoluşunun ideolojik manifestosudur.

Misak-ı Millî'nin kabulüyle birlikte ortaya çıkan "kayıtsız şartsız bağımsızlık" ilkesi hem Millî Mücadele'nin hem de Cumhuriyet'in dış politika anlayışının temel dinamiği olmuştur. TBMM'nin açılışından itibaren dış siyaset tartışmalarının merkezinde bu ilke yer almış, Meclis üyeleri farklı görüşlere sahip olsalar da bu ortak hedefte birleşmişlerdir. Bekir Sami Bey'in Londra Konferansı'nda imzaladığı, Misak-ı Millî hükümleriyle çelişen anlaşmaların TBMM tarafından reddedilmesi, Meclisin bağımsızlık anlayışında ne denli tavizsiz olduğunu göstermektedir. Bu durum, Türkiye'nin dış politikada ilk kez ulusal çıkarlarını evrensel düzlemde savunmaya yönelik bir bilinç geliştirdiğini kanıtlamaktadır. Benzer şekilde, Mudanya Mütarekesi ve Lozan Barış Antlaşması süreçlerinde de görüldüğü üzere, Misak-ı Millî'nin ilkeleri hem diplomatik müzakerelerin çerçevesini belirlemiş hem de millî egemenliğin uluslararası düzeyde tescil edilmesini sağlamıştır.

Mustafa Kemal Paşa'nın diplomatik öngörüsü, Misak-ı Millî'nin teorik bir taslak olmaktan çıkıp pratik bir dış politika programına dönüşmesini mümkün kılmıştır. Mustafa Kemal Paşa, dünya siyasetindeki güç dengelerini dikkatle analiz etmiş; özellikle İtilaf Devletleri arasındaki çıkar çatışmalarını Türkiye lehine çevirmeyi başarmıştır. Bu stratejik yaklaşım, Millî Mücadele'nin yalnızca askerî değil, aynı zamanda diplomatik bir zaferle sonuçlanmasını sağlamıştır. Gümrü, Moskova, Ankara, Mudanya ve Lozan antlaşmaları bu çerçevenin somut yansımalarıdır. Her biri, Misak-ı Millî'nin öngördüğü sınırların ve ilkelerin farklı yönlerden teyidi anlamına gelmiştir. Moskova Antlaşması ile kuzeydoğu sınırları belirlenmiş, Ankara İtilafnamesi ile güney cephesinde denge

kurulmuş, Mudanya Mütarekesi ve Lozan Antlaşması ile de Türk bağımsızlığı uluslararası alanda tescillenmiştir. Böylece Misak-ı Millî hem Türkiye'nin sınırlarını hem de dış siyasetinin ideolojik temelini belirleyen bir referans çerçevesi hâline gelmiştir.

TBMM'nin dış politika tartışmalarında öne çıkan temel ilkeler: tam bağımsızlık, millî irade ve pragmatik diplomasi, Cumhuriyet Dönemi dış politikasının da omurgasını oluşturmuştur. "Tam bağımsızlık" ilkesi, devletin hiçbir alanda dış müdahaleye açık olmaması gerektiği düşüncesine dayanırken, "millî irade" ilkesi dış politikanın meşruiyet kaynağını milletin iradesinde bulmuştur. Öte yandan, "pragmatik diplomasi" anlayışı, Türkiye'nin uluslararası sistemde yalnızlaşmadan kendi çıkarlarını koruma yolunu açmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın sıkça vurguladığı gibi, Misak-ı Millî, bir harita metni değil, "milletin istiklalini temin eden ahlaki ve siyasi bir program"dır. Dolayısıyla bu belge, hem iç siyasal birliği sağlayan bir mutabakat metni olmuş hem de dış dünyaya karşı Türk milletinin kararlılığını ilan eden bir diplomatik beyanname'dir.

Lozan Antlaşması, Misak-ı Millî'nin diplomatik sahada tescil edilmesi anlamına gelmiş; Türk milletinin tam bağımsızlık idealinin uluslararası hukuk düzleminde kabulünü sağlamıştır. Her ne kadar Musul ve Batı Trakya gibi meseleler arzulan şekilde çözülememiş olsa da Lozan'ın genel çerçevesi Türk devletinin egemenlik haklarını güvence altına almış, kapitülasyonların kaldırılmasıyla ekonomik bağımsızlığın da temelleri atılmıştır. Bu sonuç, Misak-ı Millî'nin "ulusal egemenliğe dayalı tam bağımsızlık" ilkesinin somut bir zaferidir. Sonuç itibarıyla Misak-ı Millî, yalnızca Millî Mücadele'nin diplomatik çerçevesini belirleyen bir belge değil; aynı zamanda Cumhuriyet'in kuruluş felsefesini ve dış politika kimliğini şekillendiren bir "siyasi ahit"tir. Türk dış politikasında bugüne kadar süregelen bağımsızlık, egemenlik ve statükonun korunması ilkeleri, doğrudan Misak-ı Millî'nin tarihsel mirasından beslenmektedir. Bu metin, Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslararası sistemdeki yerini tayin eden, dış politikasının ana omurgasını oluşturan ve Türk milletinin tarih boyunca sürdürdüğü özgürlük idealinin en somut ifadesi olmuştur. Misak-ı Millî, geçmişten günümüze, Türk dış politikasının hem meşruiyet kaynağı hem de yön gösterici pusulası olarak varlığını sürdürmektedir.

Kaynakça

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, *Fon Kodu: 2763, Yer Bilgisi: 47977-229238-3.*

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (BOA)

Fon Kodu: HR.SYS., Yer Bilgisi: 2471-93.

Resmî ve Süreli Yayınlar

TBMM Gizli Celse Zabıtları, (9 Teşrinievvel 1338), Devre I, Cilt 3.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, (16 Ekim 1337), Devre I, Cilt 2.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, (23 Eylül 1338), Devre I, Cilt 3.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, (13 Ekim 1337), Devre I, Cilt 2.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, (15 Ekim 1337), Devre I, Cilt 2.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, (28 Kânunusani 1339), Devre I, Cilt 3.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, (29 Kânunusani 1339), Devre I, Cilt 3.

TBMM Zabıt Ceridesi, (23.8.1339), Devre I, Cilt 1.

TBMM Zabıt Ceridesi, (24.4.1336), Devre I, Cilt 1.

TBMM Zabıt Ceridesi, (1.II.1337), Devre I, Cilt 8.

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, (17 Şubat 1336), (İçtima-i Fevkâlade), Devre IV.

Telif ve Tetkik Eserler

Ahmad, F. (2019). *Bir kimlik peşinde Türkiye*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Arıkan, M. (2024). Misâk-ı Millî'nin kabulünden önce Osmanlı barışına ilişkin olarak dönemin basınında öne çıkan bazı yaklaşımlar. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 40 195-224.

- Atatürk, M. K. (2017). *Nutuk (1919-1927)*. Zeynep Korkmaz (Yay. Haz.). Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Atatürk, M. K. (2019). *Nutuk-söylev*. Cilt III. Sami N. Özerdim (Düz.). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Atatürk, M. K. (2024). *Atatürk'ün söylev ve demeçleri*. Cilt 2. Yüksel Özgen (Ed.). Atatürk Araştırma Merkezi – Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Bıyıkloğlu, T. (1959). *Atatürk Anadolu'da (1919-1921)*. TTK Yayınları.
- Budak, M. (2021). Devrin uluslararası siyasi şartları açısından Misak-ı Millî'nin ilanı. *Bir Asrı Geçen Birikimle Misak-ı Millî'ye Yeniden Bakmak*, (Ed. Haluk Alkan). (s.31-44). TBMM Basımevi.
- Goloğlu, M. (2014). *Millî Mücadele tarihi III-üçüncü Meşrutiyet (1920)-Birinci Büyük Millet Meclisi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İnan, A. (Der.). (1991). *Düşünceleriyle Atatürk*, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kara, B. (2009). Savaş hazırlayan barış konferansı: Londra Konferansı", *Gazi Akademik Bakış*, 3(5), 143-170.
- Karaca, T. N. (2004). *Son osmanlı meclis-i mebusan seçimleri*. Türk Tarih Kurumu.
- Karcı, E. ve Karcı, B. (2019). Vakıf ve Alemdar Gazetelerine göre Mütareke Dönemi (1 Kasım 1918-31 Ocak 1919). *Mondros Mütârekesi'nin 100. Yılı: I. Dünya Savaşı'nın Sonu Mütârekeler ve Barış Antlaşmaları Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı, C. II*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları. Ankara. (s. 773-817).
- Kaya, E. (2002). Misak-ı Millînin sınırları. *Türkler Ansiklopedisi*, c.16, Yeni Türkiye Yayınları, 60-78.
- Kaymaz, N. (1976). Misak-ı Millî üzerine yapılan tartışmalar hakkında. *VIII. Türk Tarih Kongresi'ne Sunulan Bildiriler*. C. III, 1941-1958.

- Kürkçüoğlu, Ö. (1980). Dış politika nedir? Türkiye'deki dünü ve bugünü. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 35(1), 309-335.
- Lewis, B. (2000). *Modern Türkiye'nin doğuşu*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Marttin, V. (2018). Misak-ı Millî'nin kabulü ve İstanbul'un işgali sürecinde 1920 Sultanahmet Protesto Mitingi'nin önemi ve etkisi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 18, 257-295.
- Mumcu, A. (1985). Misak-ı Millî ve anayasamız. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1(3), 813-830.
- Nur, R. (1968). *Hayat ve hatıratım*. Altındağ Yayınevi.
- Ünal, T. (1977). *Türk siyasî tarihi 1700-1958*. Emel Yayınları.
- Satan, A. (2024). TBMM ve Ankara Hükûmetleri. *Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923, C. 12*. (Ed. Mustafa Göleç-Zeynep Kevser Şerefoğlu-İlhami Danış). Türkiye Bilimler Akademisi.
- Sönmezoglu, F. (2015). İki savaş sırası ve arasında Türk dış politikası 1914-1945. Der Yayınları.
- Tanrıöver, H. S. (1929). *Dağ yolu*. Yeni Matbaa.
- Tengirşenk, Y. K. (2001). *Vatan hizmetinde*. Kültür Bakanlığı.
- Turan, İ. (Haz.) (2010). *İsmet İnönü Lozan Barış Konferansı konuşma, demeç, makale, mesaj, anı ve söyleşileri*. Atatürk Araştırma Merkezi.
- Turan, M. (2003). Türk davası: Misak-ı Millî. *Prof. Dr. Kâzım Yaşar Koprıman'a Armağan*, (s. 619-632). Berikan Yayınları.
- Turan, M. (2005). *Millî Mücadele'de siyasî çözüm arayışları (30 Ekim 1918-24 Temmuz 1923)*. Siyasal Kitabevi.
- Turan, M. (2015). Misak-ı Milli'nin anlamı ve tarihi değeri. *Yeni Türkiye (Misak-ı Millî Özel Sayısı)*, 23 (93), 99-111.
- Türkmen, İ. (2015). *İsmail Fazıl Paşa askerî-siyasi hayatı ve fikirleri (1856-1921)*. Altınpost Yayıncılık.

- Ünal, Y. (2019). Millî Mücadele: Mondros Mütarekesi'nden Sevr Antlaşması'na Türkiye'de yaşanan siyasi gelişmeler. *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I-Kurtuluş, Kuruluş ve Modernleşme (1920-1938)*. (Ed. Nurgün Koç). (s. 92-150). İdeal Kültür Yayıncılık.
- Yalçın, E. S. ve Koca, S. (2005). *Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçişi*. Berikan Yayınları.
- Yiğit, A. A. (2017a). Misak-ı Millî'nin amacı, fikrî temelleri ve öngördüğü sınırlar. *Yeni Türkiye (Misak-ı Millî Özel Sayısı) 23 (93)*, s. 805-811.
- Yiğit, A. A. (2017b). Misak-ı Millîye göre kuzeydoğu sınırları ve Türk-Rus ilişkilerine etkisi", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 117 (231), 25-42.
- Yurtsever, S. (2022). Misak-ı Millî çerçevesinde Atatürk Dönemi Türk dış politikası. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 215-236.